

MATERIALE ARHEOLOGICE PREISTORICE DIN COLECȚIA LICEULUI SIMION BĂRNUȚIU DIN ȘIMLEU-SILVANIEI

În precedentul număr al anuarului muzeului sălăjean am prezentat rațiunea care a stat la baza repertoriului și publicării materialelor arheologice aflate în colecții școlare sau particulare¹. Am început cu materialele existente în colecții din Șimleu-Silvaniei, pentru că din 1992 împreună cu colegul H. Pop am început cercetarea sistematică a unor importante situri arheologice de pe „Măgura Șimleului”, respectiv punctele „Cetate” și „Observator”, concomitent efectuând și periegeze în zonă pentru depistarea unor noi situri arheologice.

Colecția Liceului „S. Bărnăuțiu” este una dintre cele mai bogate colecții, mai ales sub aspect cantitativ. Ceramica constituie majoritatea covârșitoare a pieselor din colecție; respectivele piese fiind adunate în timp mai ales pe calea donațiilor făcute de către elevi ai școlii. Din păcate nu se cunoaște aproape nimic despre locul de proveniență al pieselor ce compun colecția; se știe doar că o parte din artefactele de epoca bronzului provin de la Derșida, punctul „Dealul lui Balota”. Unele din piesele respective provin chiar din săpăturile lui N. Chidioșan².

Colecția cuprinde piese din perioada eneolitică, perioada de tranziție spre epoca bronzului, epoca bronzului și din perioada hallstattiană. Deoarece nu se cunoaște locul exact de unde provin piesele ne vom rezuma mai ales la o tratare descriptivă a acestor piese.

Două vase aproape întregi aparțin perioadei eneolitice — un bol (*pl. 15/6*) confectionat din pastă fină de culoare neagră-cenușie și un mic vâscior (*pl. 14/10*) ornamentat cu 2 (?) proeminente conice așezate la baza sa. Drept degresant s-a folosit nisip și cioburi pisate. După pastă și după ornamentele conice în relief, cele două vase par să aparțină culturii Tiszapolgár. În zona Șimleului descoperiri Tiszapolgár provin de la Giurtelecu-Șimleului, punctele „Coasta lui Damian”³ și „Dâmbul Radului”⁴ sau din diverse puncte de pe „Măgura” unde astfel de materiale au apărut încă de la sfârșitul secolului trecut⁵.

Colecția cuprinde și două vase cvasiîntregi aparținând culturii Coțofeni. Primul dintre ele (*pl. 1/1*) este un vas de mari dimensiuni, pântecos, cu diametrul maxim în zona mediană. Vasul este confectionat din pastă de bună calitate, drept degresant a fost folosit nisip; culoarea este roșie la exterior, respectiv neagră la interior. Vasul este foarte bine lustruit atât la interior cât și la exterior și este ornamentat cu incizii dispuse în sistemul triunghiurilor „îngropate”, cu brăuri alveolate dispuse oblic pe gâtul vasului și cu mici creștături pe buza vasului. Vasul se încadrează în tipul VII — conform tipologiei realizate de către P. I. Roman⁶. Atât respectivul tip cât și ornamentul nu au valoare cronologică întâlnindu-se în toate cele trei faze ale culturii Coțofeni⁷. În zona depresiunii Șimleului, vase identice ca tip

¹ I. Bejinariu, în *Acta MP*, XVIII, 1994, p. 11—24.

² N. Chidioșan, *Contribuții la istoria tracilor din N—V României. Așezarea Wietenberg de la Derșida*, 1980, p. 63. (în continuare se va cita: *Derșida*).

³ Materiale inedite în col. Muz. Zălau. Periegeză H. Pop, I. Bejinariu.

⁴ E. Lakó, în *Acta MP*, V, 1981, p. 54.

⁵ *idem*, *op. cit.*, p. 69—70.

⁶ P. I. Roman, *Cultura Coțofeni*, București, 1976, p. 21, pl. 25/1.

⁷ *idem*, *op. cit.*, pl. 54/14; 76/6; 77/6; 116/17.

și decor au apărut în așezarea Coțofeni de la Agrij „La piatră”⁸. Cel de-al doilea vas de factură Coțofeni (pl. 1/2) este de asemenea lucrat din pastă omogenă amestecată cu cioburi pisate. Interiorul vasului este lustruit, iar la exterior apar urme de slip de culoare cărămizie. Vasul aparține tipului Id⁹ (castroane de mari dimensiuni cu două torți plasate în zona diametrului maxim) și este ornamentat cu o bandă de incizii verticale sub care se află un registru compus din incizii oblice în forma „scheletului de pește”. O analogie apropiată găsim la Cefa (jud. Bihor)¹⁰. Probabil cele două vase provin din aceeași așezare de la Giurtelecu-Șimleului, pct. „Coasta lui Damian” unde a fost descoperită ceramică Coțofeni foarte îngrijit lucrată și arsă¹¹.

Materialele aparținând epocii bronzului reprezintă cca. 95% din totalul materialelor preistorice din colecția liceului. Așa cum am mai precizat¹² pot fi delimitate în funcție de unele caracteristici cel puțin două loturi de ceramică aparținând culturii Wietenberg. Se detașează prin pastă și arderea de bună calitate, dar și prin depunerile de calcar ceramica Wietenberg de la Derșida, restul ceramicii Wietenberg poate proveni din diverse puncte unde au fost descoperite materiale similare, precum Șimleu-Silvaniei punct „Cetate”¹³ și Giurtelecu-Șimleului, punctul „Coasta lui Damian” și „Tărbăcii”¹⁴. Colecția cuprinde atât ceramică de uz comun cât și ceramică fină lucrată îngrijit. Ceramica de uz comun este bine arsă în majoritatea cazurilor; drept degresant se folosește nisip cu paiete de mică și cioburi. Culoarea vaselor variază: negru, negru-cenușiu, maro-cărămiziu. Registrul ornamental cuprinde brăuri alveolate sau crestate plasate sub buză precum și proeminente care uneori au și rol funcțional (apucători). În ceea ce privește formele, vasele acestei categorii aparțin în general tipurilor descrise de N. Chidioșan, pentru așezarea de la Derșida¹⁵. Tipului Ia¹⁶ îi aparțin numeroase vase în formă de sac, ușor bombate spre mijloc (pl. 1/3; 2/4—5; 3/1—2; 4/2; 5/1—2,5; 6/3; 13/4). În categoria Ib¹⁷ (vase cu profil bitronconic, cu aspect de butoi) pot fi incluse două vase (pl. 2/1; 4/5). Alte fragmente aparțin tipului Ic¹⁸ care prezintă în general aceleași caracteristici ca și tipul Ia singura deosebire fiind dimensiunea mai redusă (pl. 2/2—3; 3/4—6; 4/1—3; 5/3). Câteva vase cu corpul rotunjit și cu două torți sub buză pot fi încadrate în tipul Id (pl. 5/6; 13/2)¹⁹. O altă categorie este reprezentată de vase de dimensiuni mari sau mai mici cu buza puternic răsfrântă. Aceste vase au diametrul maxim în dreptul deschiderii iar buza este decorată de obicei în partea interioară (pl. 8/4; 14/2—3). Aceste vase (mai ales cele de mari dimensiuni) se apropie de tipul If²⁰. Ceramica fină este lucrată îngrijit din pastă amestecată cu nisip cu granulație mică, cioburi și paiete de mică. Vasele au pereții subțiri, sunt în general arse inoxidant ceea ce a generat culori închise. În majoritatea cazurilor suprafața exterioară este lustruită, pereții căpătând un aspect metalic. Registrul ornamental este foarte bogat, element caracteristic de altfel ceramicii fine Wietenberg. Predomină ornamentele realizate prin intermediul inciziilor ce formează motive diferite, uneori în asociere cu ornamente realizate în alte tehnici. Ornamentele plastice apar și pe vasele acestei categorii: brăuri subțiri alveolate sau crestate. În tehnica impresiunilor sunt realizate ornamente de formă triunghiulară sau rotundă, precum și ornamente realizate cu ajutorul împunsăturilor simultane și a împunsăturilor succesive. Registrul ornamental include și caneluri înguste sau mai late dispuse de obicei

⁸ Z. Kalmar, P. Pop, în *Acta MP*, XII, 1988, p. 71—73, pl. 3/15; 6/29.

⁹ P. I. Roman, *op. cit.*, p. 20, pl. 15/14—15.

¹⁰ I. Crișan, în *Crista*, XVIII, 1988, pl. VI/3.

¹¹ Perieghetză H. Pop, I. Bejinariu. Materiale inedite în col. Muz. Zalău.

¹² I. Bejinariu, *op. cit.*, p. 12.

¹³ I. Bejinariu, *Noi descoperiri arheologice preistorice la Șimleu-Silvaniei*. Comunicarea prezentată la sesiunea Muz. Zalău din 24—25 XI 1994.

¹⁴ E. Lakó, în *Acta MP*, VII, 1983, p. 76.

¹⁵ N. Chidioșan, *op. cit.*, p. 27—31.

¹⁶ idem, *op. cit.*, pl. 8/1—2.

¹⁷ idem, *op. cit.*, pl. 8/3—4.

¹⁸ idem, *op. cit.*, pl. 8/5—6.

¹⁹ idem, *op. cit.*, pl. 9/1—2.

²⁰ idem, *op. cit.*, pl. 9/5.

oblic pe corpul vaselor. Pe unele fragmente apar și, urme de încrustație cu o substanță calcaroasă; această metodă de ornamentare se pare că este una subsumată altor tehnici (incizii sau impresiuni etc.).

În ceea ce privește formele de vase se observă predominarea în respectiva colecție a tipurilor B și C²¹, respectiv a castroanelor și a străchinilor, reprezentate prin diverse variante care se deosebesc prin raportul dintre dimensiunile principale, profilul pereților sau modelarea buzei. Gama ornamentală a acestui tip este foarte variată; cu mici excepții întreaga suprafață a vasului este acoperită cu ornamente variate — linii incizate, orizontale sau oblice, benzi umplute cu hașuri oblice, triunghiuri hașurate, incizii ce formează decor spiralic sau meandric. În cadrul acestor forme se remarcă un vas (pl. 13/5) care are pe buză, chiar deasupra torții două proeminente asemănătoare unor „coarne”. Un vas asemănător a fost descoperit la Derșida²², iar proeminente asemănătoare apar pe torțile unor vase aparținând culturii Vatina²³ (așa numitele cupe cu „urechi de iepure”) și culturii Gârla Mare—Cârna²⁴. Vasele asemănătoare unor castroane, dar de dimensiuni reduse, având de regulă diametrul mai mare decât înălțimea fac parte din tipul E²⁵ (ulcele). În colecția liceului există câteva recipiente ceramice cu aceste caracteristici: (pl. 9/5, 9; 10/5—7; 11/1—2, 4—6, 8, 11; 12/3). Colecția cuprinde și fragmente de la patru cești lucrate din pastă fină cu pereții lustruiți. Toate cele patru exemplare (pl. 15/1—4) au toarta supraînălțată ce pornește direct din buză. Vasele miniaturale, ce apar la Derșida în număr mare²⁶, sunt reprezentate în colecția liceului de două exemplare întregi și unul fragmentar (pl. 9/11—12; 14/7).

Colecția cuprinde și alte obiecte realizate din lut, cu destinații diferite. Includem aici un buton (terminația unei torți de vas), ornamentat cu incizii spiralice (pl. 13/7), o strecurătoare întreagă (pl. 11/2) ce-și găsește o analogie perfectă la Derșida²⁷, două fragmente de linguri (pl. 11/13; 15/8), din care una ornamentată cu impresiuni rotunde dispuse liniar.

O categorie aparte o constituie fragmentul de car ritual (pl. 13/8), ornamentat cu împunsături simultane caracteristice culturii Wietenberg și roțile de lut întregi sau fragmentare ce au aparținut unor asemenea „vehicule” (pl. 10/10—11; 14/9). Printre piesele colecției remarcăm și un „cap de băț” obiect caracteristic culturii Wietenberg (pl. 14/8). Legat probabil de operațiunile specifice metalurgiei bronzului este un recipient (pl. 13/6) cu pereții vitrificați datorită unor temperaturi ridicate. Credem că recipientul respectiv a fost utilizat ca și creuzet.

Se remarcă printre piesele colecției o protomă stilizată ce reprezintă o pasăre acvatică (pl. 7/9). Piesa, fragmentară este ornamentată cu incizii superficiale grupate câte două sau trei, dispuse în paralel sau în formă de „X”-uri. O analogie perfectă ca și formă a fost descoperită la Derșida²⁸. Protomele de acest tip serveau fie ca terminații ale capacelor ori drept elemente ornamentale ce erau plasate pe corpul sau torțile unor vase²⁹. Poate fi vorba însă și de un fragment de idol zoomorf, mai ales că din epoca bronzului și hallstatt există o serie de descoperiri, mai ales piese de bronz, dar și din lut, ornate cu protome de păsări acvatice³⁰, fapt ce ilustrează destul de pregnant, credem, existența unui cult al păsării acvatice în epoca respectivă sau chiar adorarea unei divinități cu trăsături aviforme³¹.

²¹ idem, op. cit. pl. 12—15.

²² idem, op. cit. pl. 33/13.

²³ N. Tašić, în *Praistorija Vojvodine*. Cap. *Bronzano doba* (rez. lb. engleză), 1974, p. 457—458.

²⁴ Vl. Dumitrescu, *Arta Preistorică în România*, București, 1974, p. 332, fig. 367—368.

²⁵ N. Chidioșan, op. cit., p. 37—39.

²⁶ idem. op. cit., p. 45, pl. 23/1—10.

²⁷ idem. op. cit., pl. 24/5.

²⁸ idem. op. cit., pl. 25/9.

²⁹ C. Kacsó, *Necropola tumulară de la Lăpuș. Teză de doctorat*, 1981, nota 64, pl. 25—26.

³⁰ Al. Oancea, în *SCIV*, 23, 4, 1972, p. 537—532.

³¹ S. Morintz, *Contribuții arheologice la istoria tracilor timpurii*, București, 1978, p. 33, fig. 14/1—2.

Tot epocii bronzului îi aparțin două piese fragmentare realizate din lut: prima (*pl. 16/1*) pare să fie un fragment de vatră portabilă sau de la un vas-cup-tor. Respectivul fragment este realizat din lut în amestec cu cioburi este foarte bine ars, fapt ce-i conferă rezistență. Suprafața exterioară este de culoare albicioasă probabil datorită depunerilor de calcar. Fragmentul nu prezintă urme de ardere secundară. Cel de-al doilea fragment (*pl. 16/2*), a făcut parte probabil dintr-un altar sau un suport. Bordura laterală a piesei este ornamentată cu două incizii late care formează o bandă ce a fost umplută cu hașuri realizate în aceeași manieră.

O altă categorie a ceramicii din colecție este reprezentată de ceramica hallstattiană. Ceramica este arsă inoxidabil; majoritatea are culoarea neagră cu aspect metalic la exterior, iar la interior culoarea roșie-cărâmbie. Un lot destul de numeros are o culoare maronie lucioasă. Ceramica este lucrată din pastă de bună calitate, în amestec cu cioburi, mai rar cu nisip. Ceramica hallstattiană este decorată în principal cu caneluri, mai late sau mai înguste, dispuse oblic pe corpul vaselor (*pl. 12/7; 15/5*), sau în ghirlandă (*pl. 7/5; 12/8*). Pe gâtul unui vas apar două linii orizontale incizate. Alte fragmente sunt ornamentate cu proeminențe conice mici dispuse sub buză (*pl. 7/3*), sau mai mari dispuse în zona circumferinței maxime a vasului (*pl. 7/2*). Un fragment este ornamentat cu o nervură lată în relief dispusă vertical pe pântecul vasului. Acest ultim tip de ornament apare pe numeroase fragmente ceramice descoperite în complexe din fortificația hallstattiană de la Șimleu-Silvaniei, punctul „Observator”³². În ceea ce privește registrul de forme reconstituite, apar vase bitronconice de dimensiuni mari sau mijlocii (*pl. 6/1—2, 4—5*), castroane (*pl. 7/1—3; 6/6; 12/7—8*), precum și un vas de dimensiuni mai mici de forma unui bol (*pl. 7/4*).

Colecția liceului cuprinde și un obiect de corn, ascuțit la unul din capete, cu urme de folosire (*pl. 16/3*). Probabil este vorba de un plantator, utilizat în agricultură.

În ceea ce privește utilajul litic prezent în colecție, putem include aici o dală cu corpul svelt, cu o secțiune aproximativ pătrată (*pl. 17/2*). Piesei îi lipsește un fragment din partea superioară.

În colecție se mai păstrează și patru topoare din piatră, fragmentare însă (*pl. 17/1, 3—5*). Toate aceste piese sunt rupte din vechime în zona de rezistență minimă (zona orificiului de înmănușare), lipsind partea dinspre ceafă, ceea ce face dificilă o încadrare tipologică și implicit una cronologică a acestor piese.

IOAN BEJINARIU

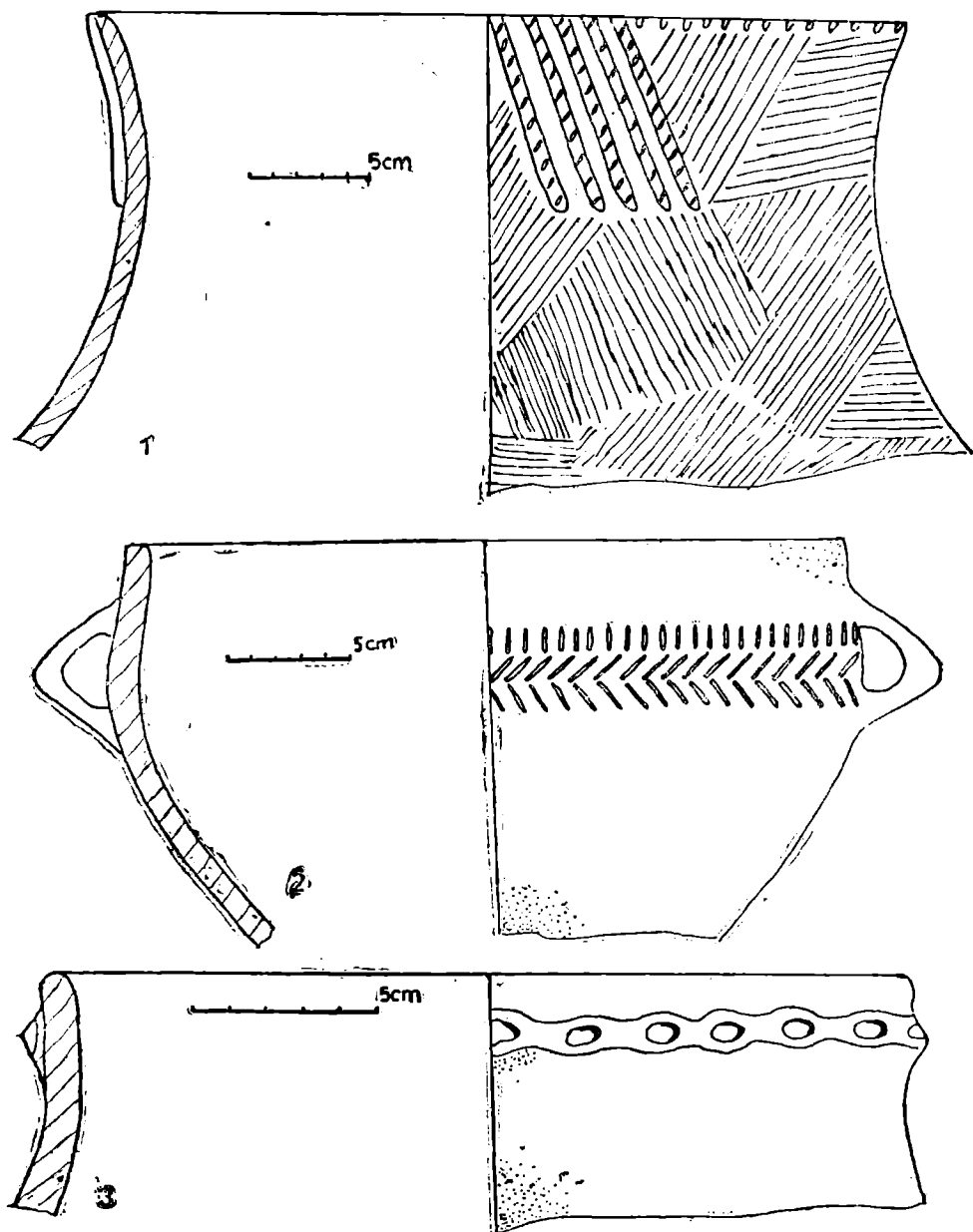
PREHISTORICAL ARCHAEOLOGICAL MATERIALS FROM THE COLLECTION OF „SIMION BARNUȚIU” THEORETICAL HIGHSCHOOL FROM ȘIMLEU-SILVANIEI (SALAJ COUNTY)

(Summary)

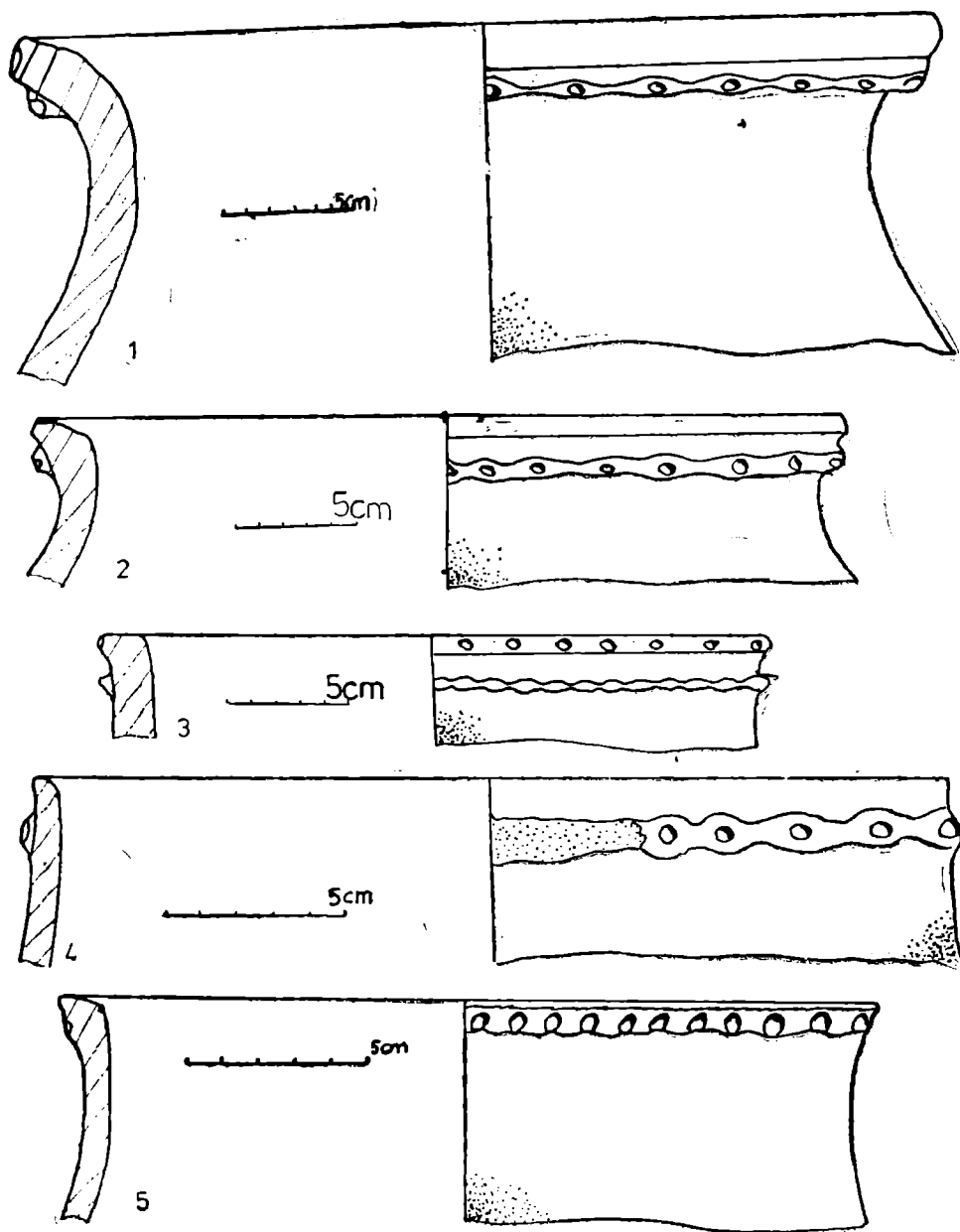
The herewith article presents prehistorical archaeological materials gathered in time within the collection of this highschool from Șimleu-Silvaniei. The presentation of these materials is included within the research plan concerning the Depression of Șimleu.

There are presented pottery and other objects made of burnt clay, stone and bones tools. The materials belong to the eneolithic period, the period of transition to the Bronze Age (Coțofeni Culture), to the Bronze Age (Wietenberg Culture) and the Hallstatt Age. For the great majority of the objects the place from where they come is unknown, the autor making only a descriptive treatment of them.

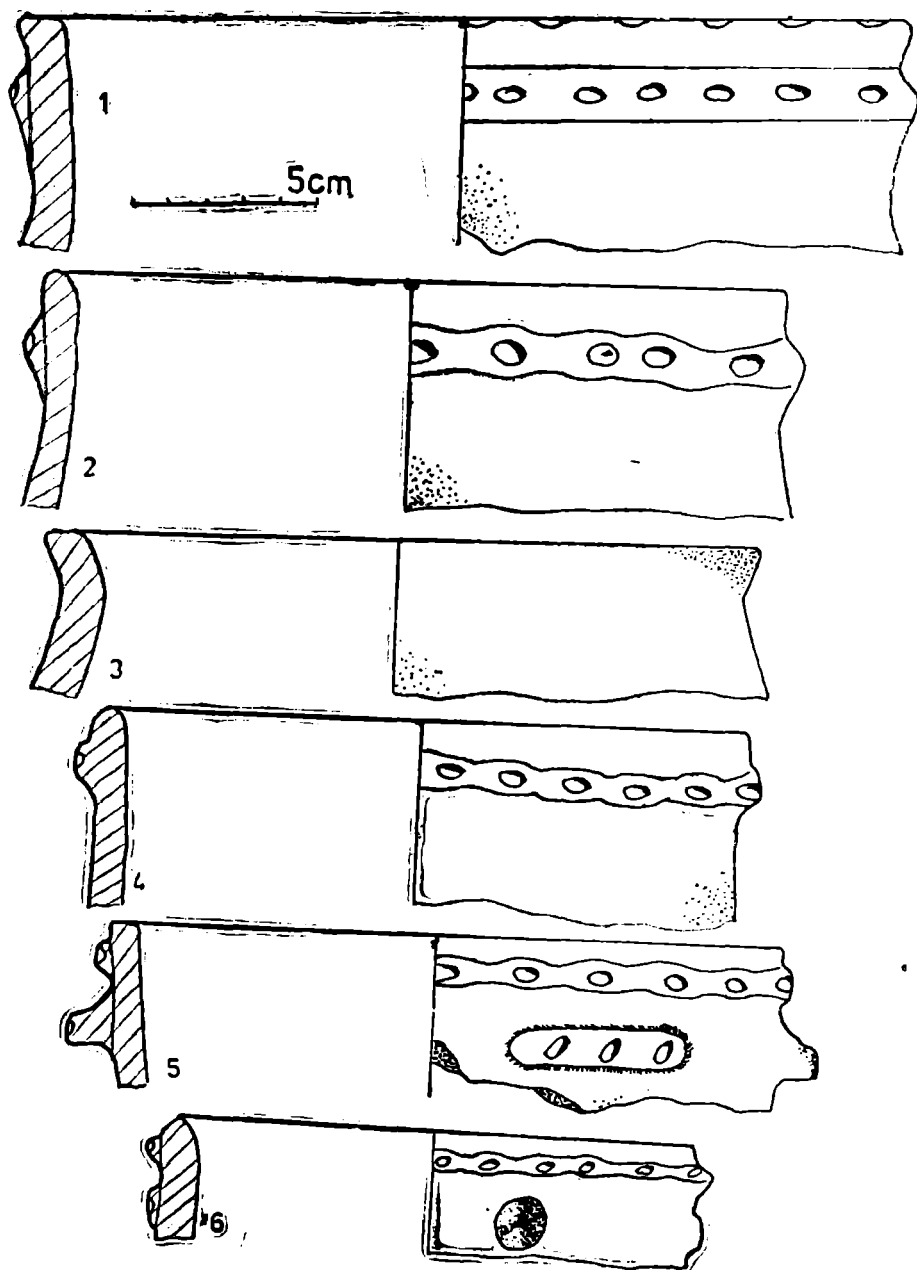
³² Săpături H. Pop, I. Bejinariu, aug. 1994. Mat. inedit în col. Muz. Zalău.

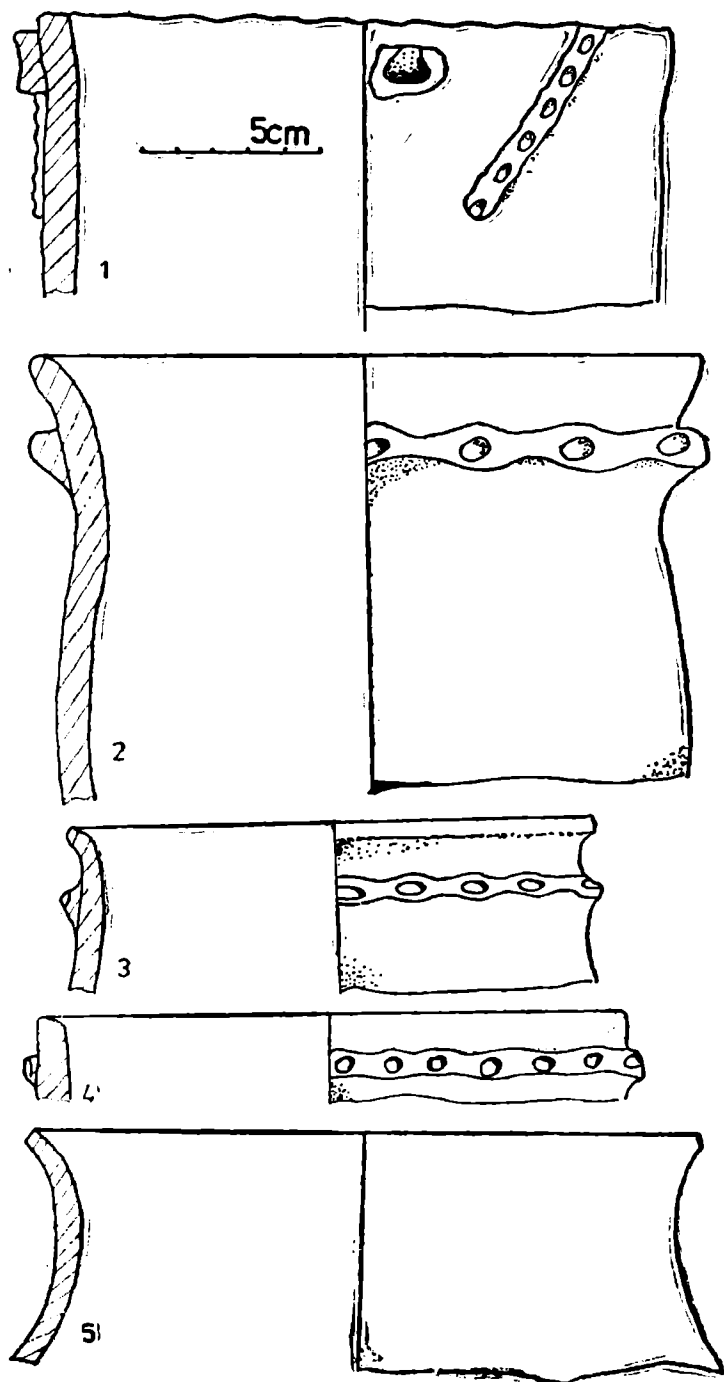
Plășa 1, fig. 1—2: ceramică Coțofeni; fig. 3: ceramica Wietenberg.

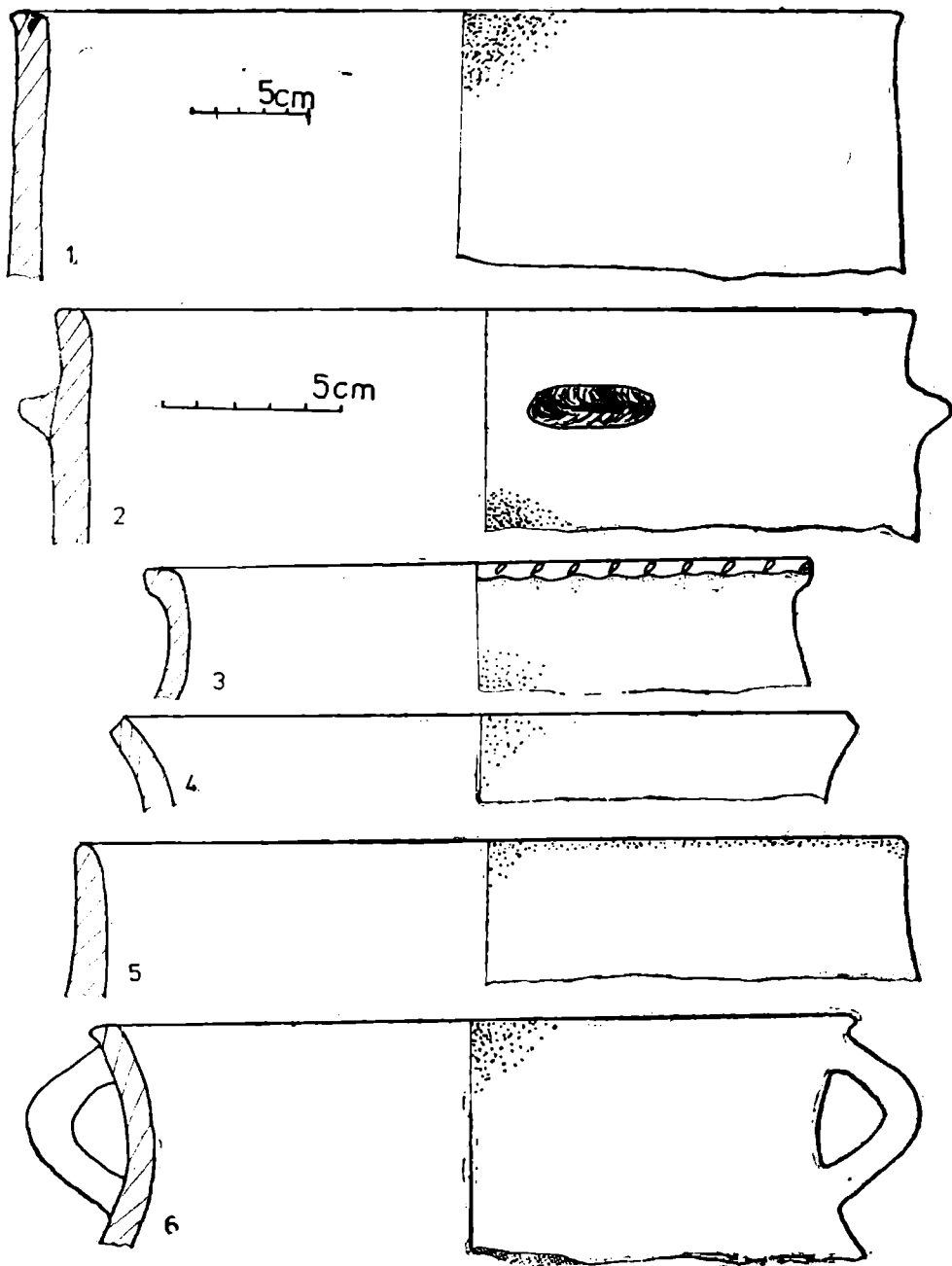
Plansa 2, fig. 1-5: ceramică Wietenberg.

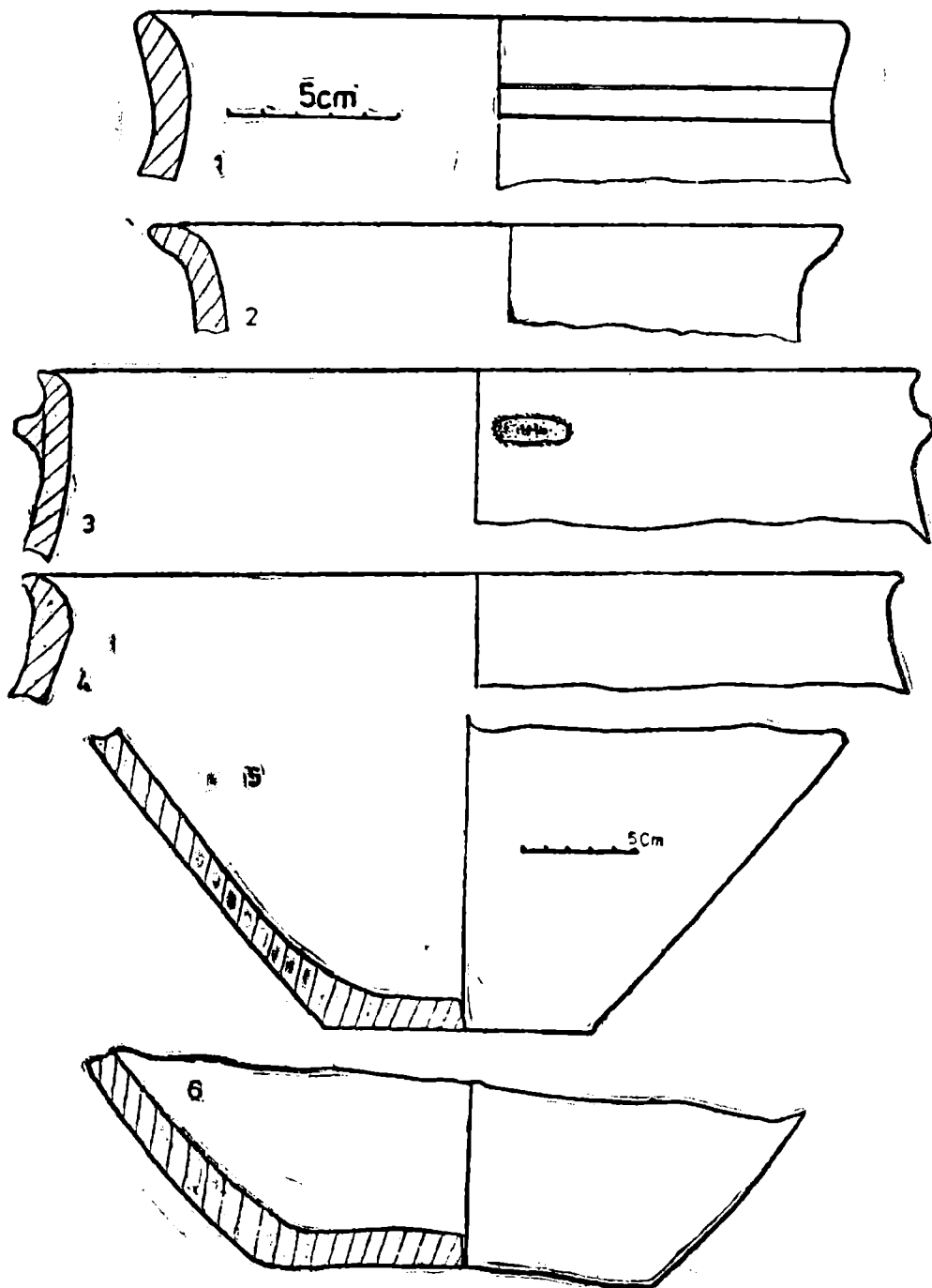
Plasa 3, fig. 1—6: ceramică Wietenberg.

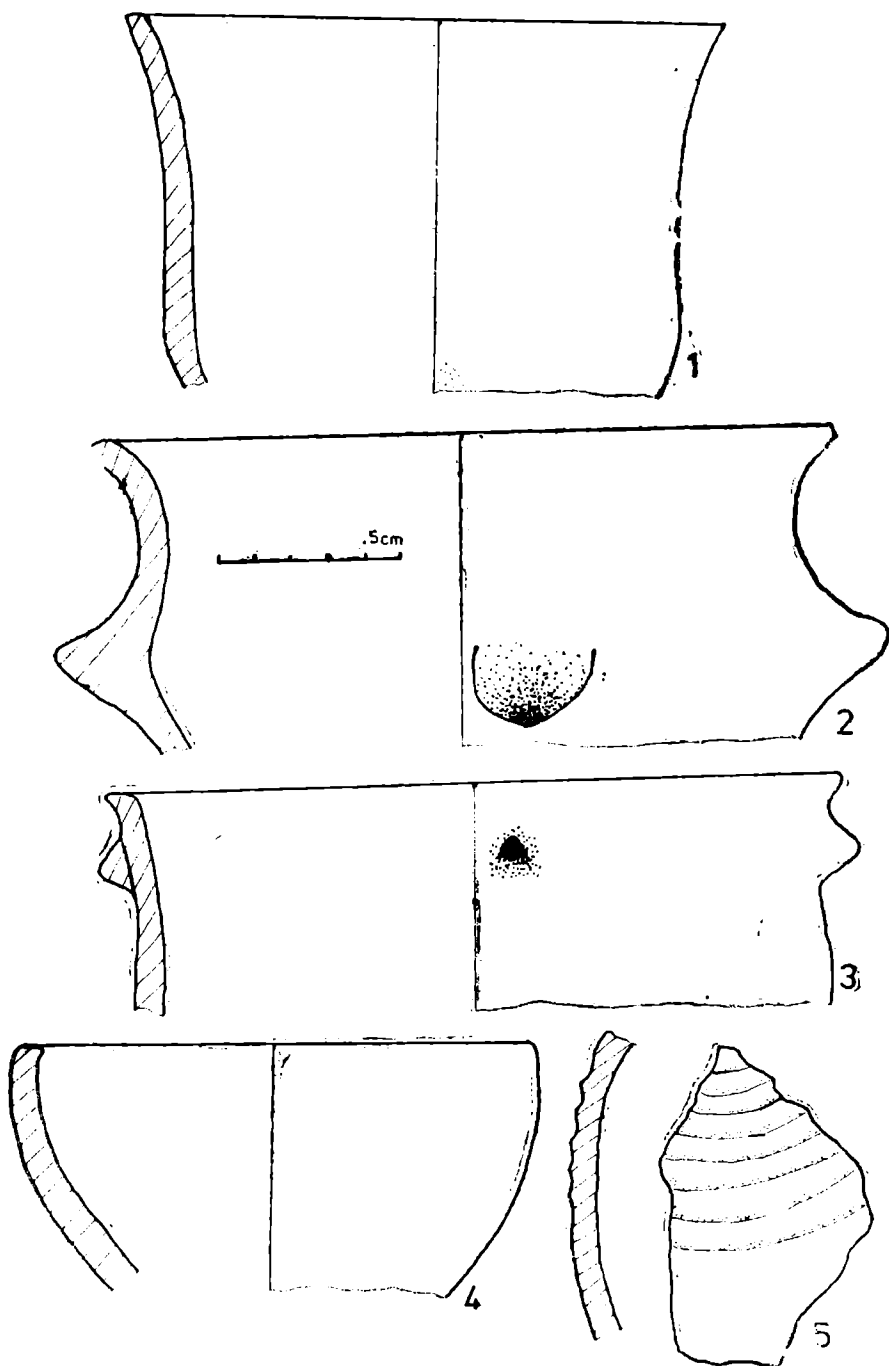
Plasa 4, fig. 1-5: ceramică Wietenberg.

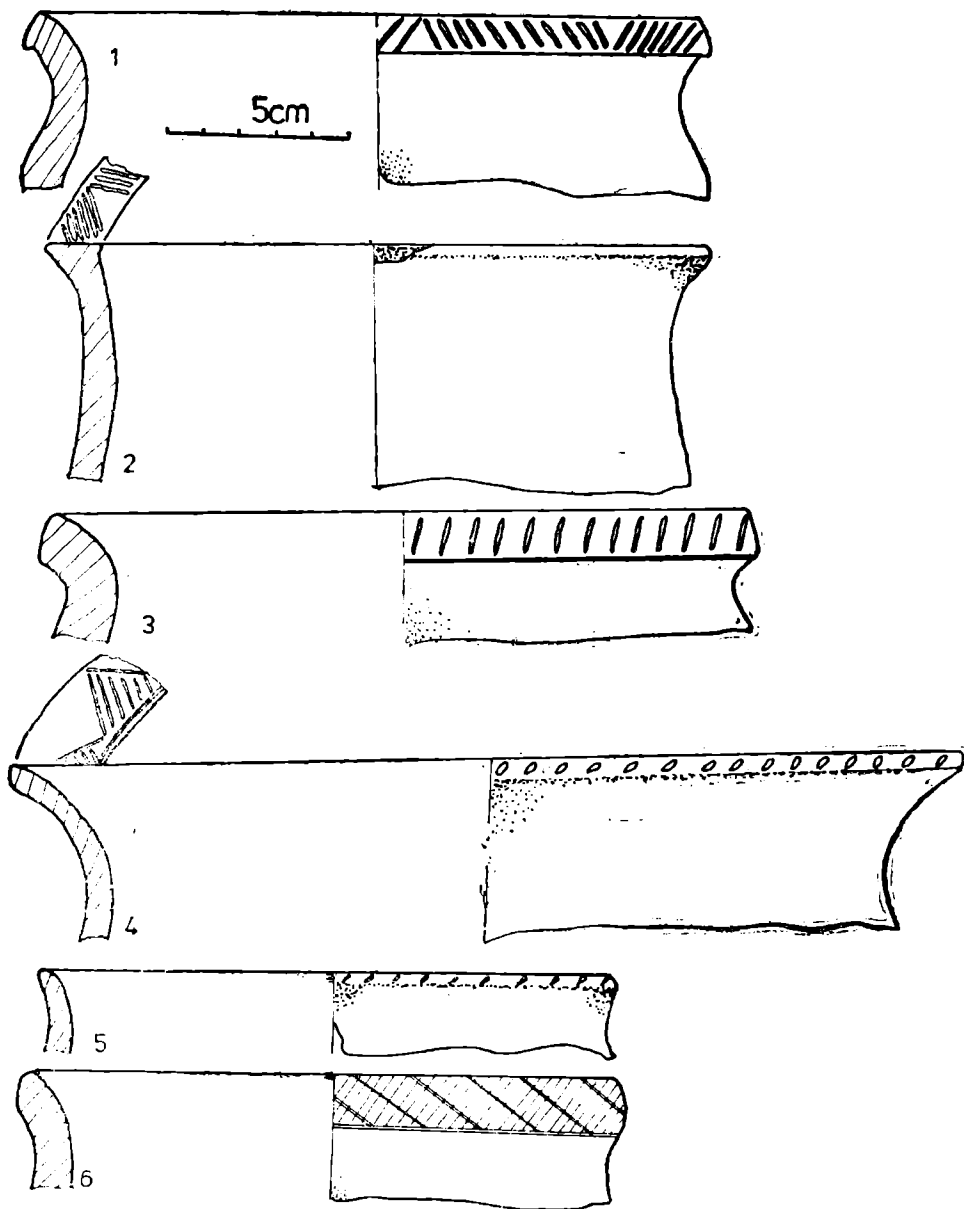
Planșa 5, fig. 1—6: ceramică Wietenberg.

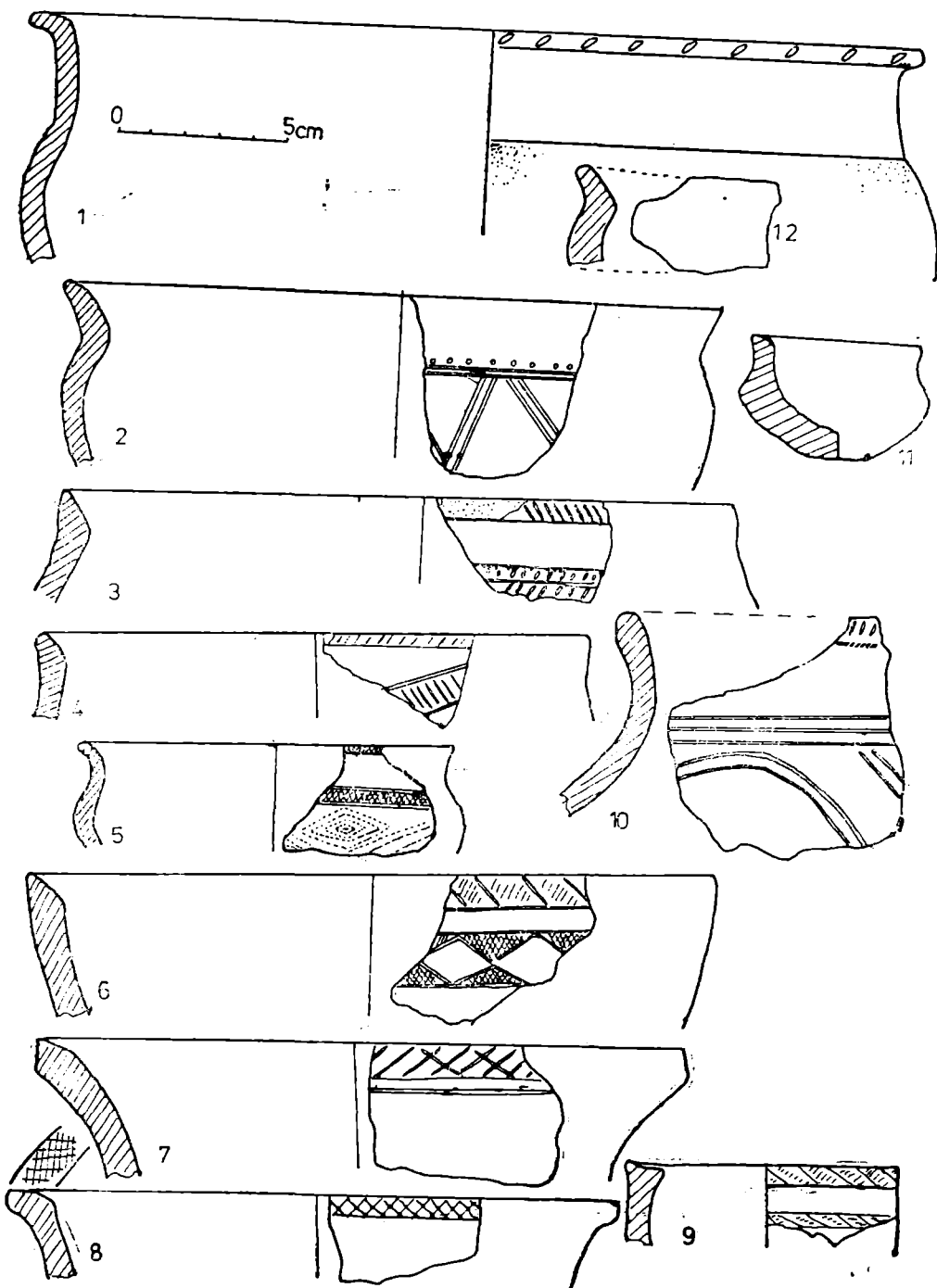
Planșa 6, fig. 1—2 și 4—6: ceramică hallstattiană; fig. 3: ceramică Wietenberg.

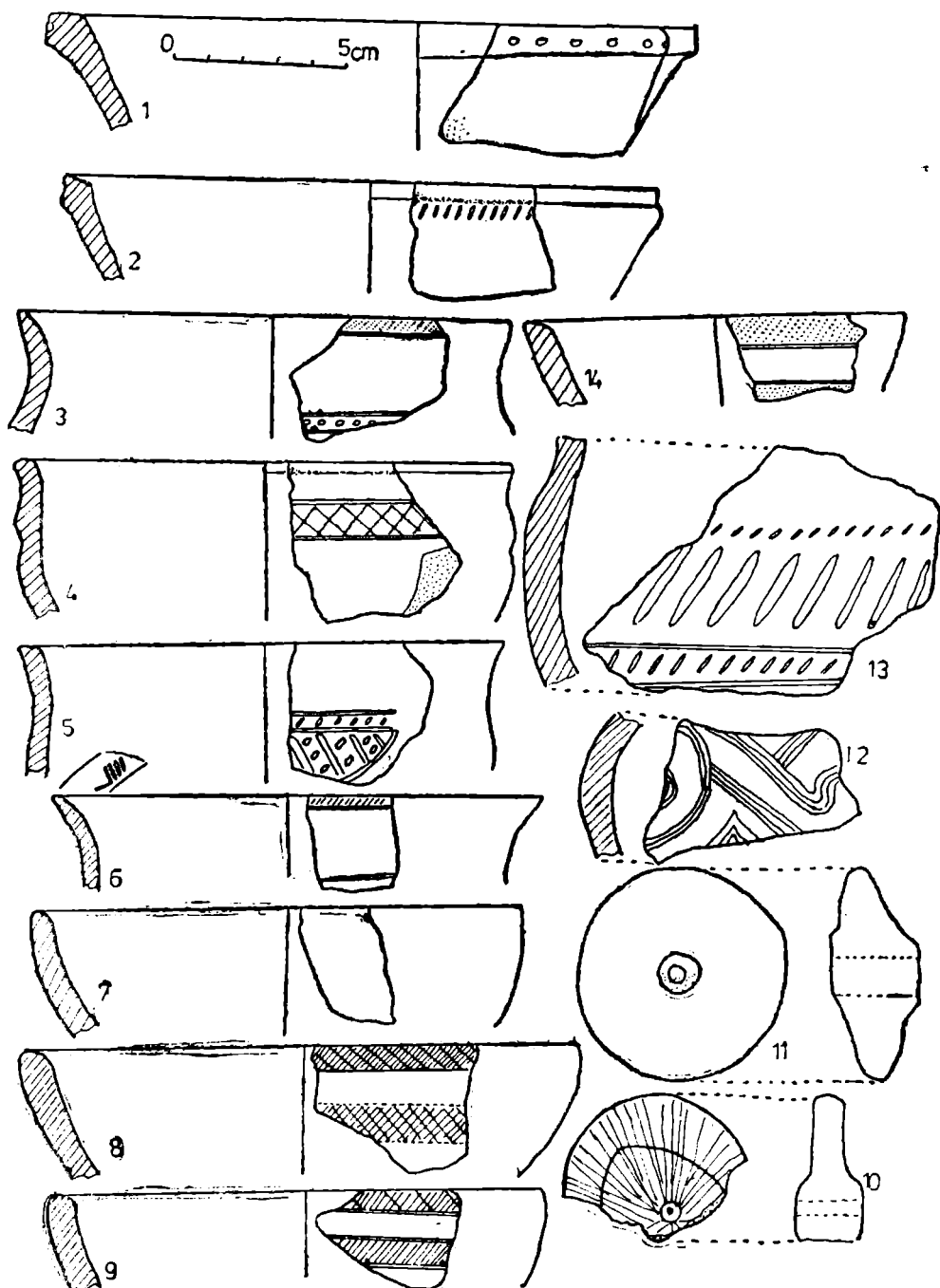
Planșa 7, fig. 1–5: ceramică hallstattiană.

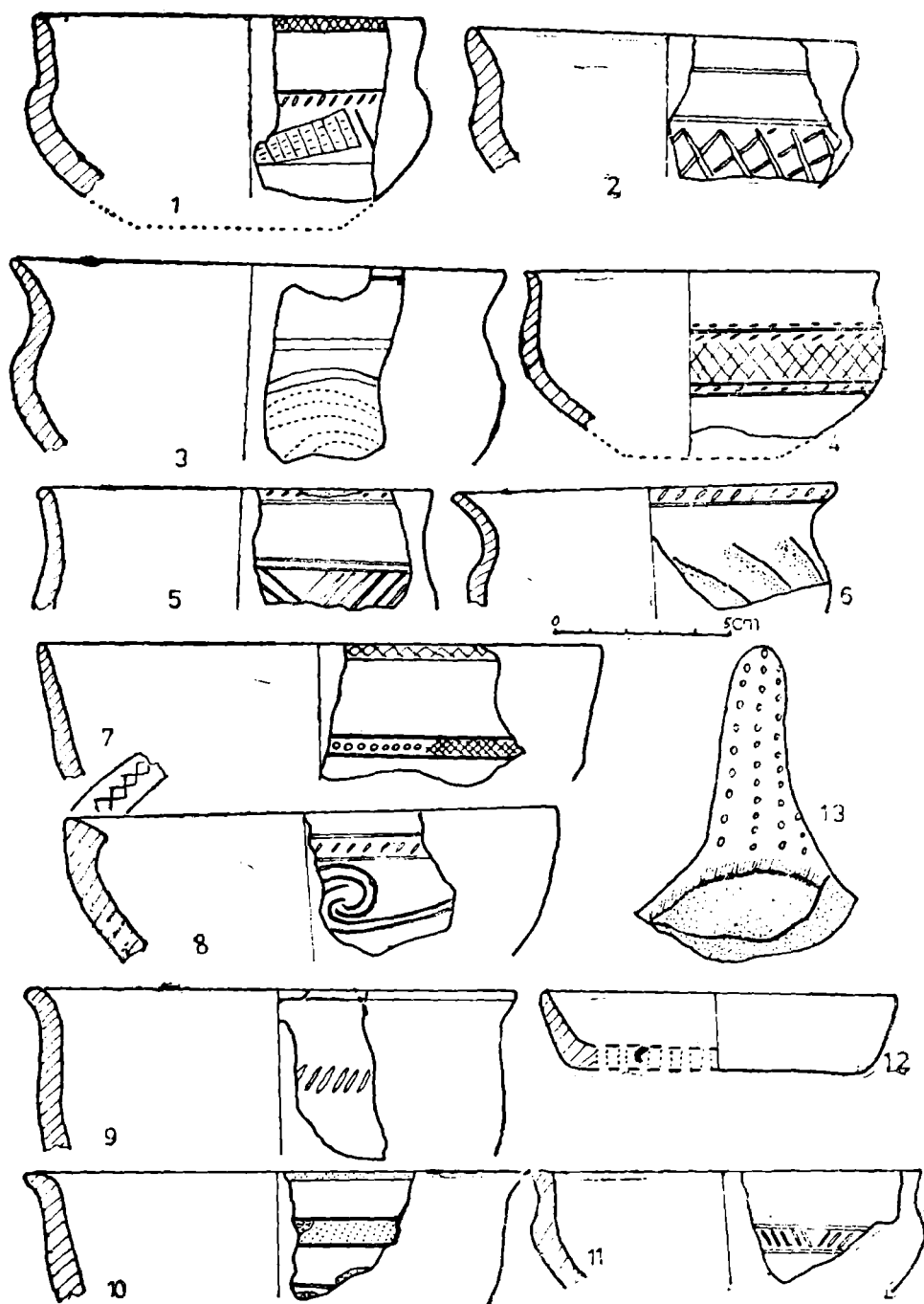
Planșa 8, fig. 1—6: ceramică Wietenberg.

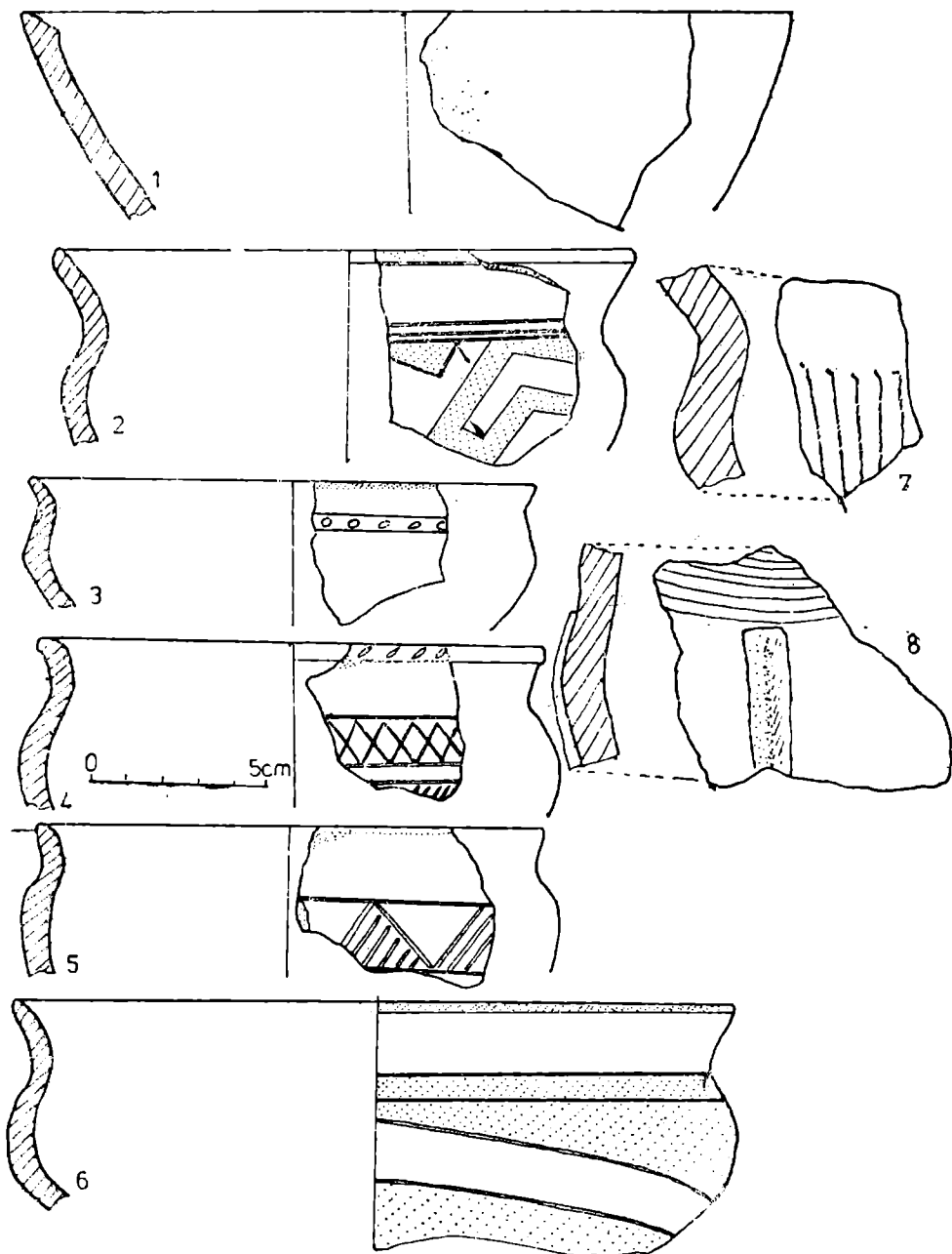
Planșa 9, fig. 1–12: ceramică Wietenberg.

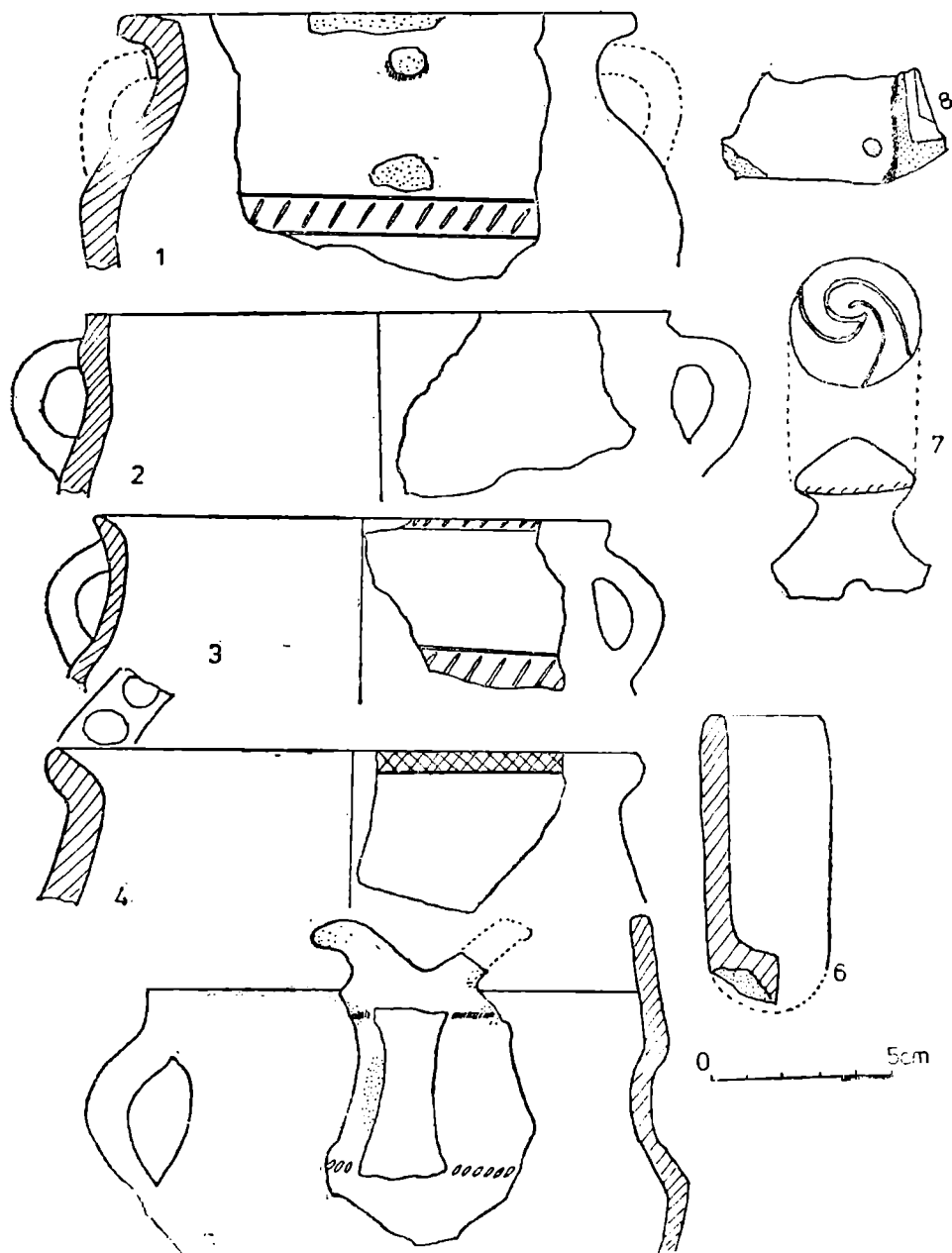
Planşa 10, fig. 1—14: ceramică şi obiecte de lut ars de factură Wietenberg.

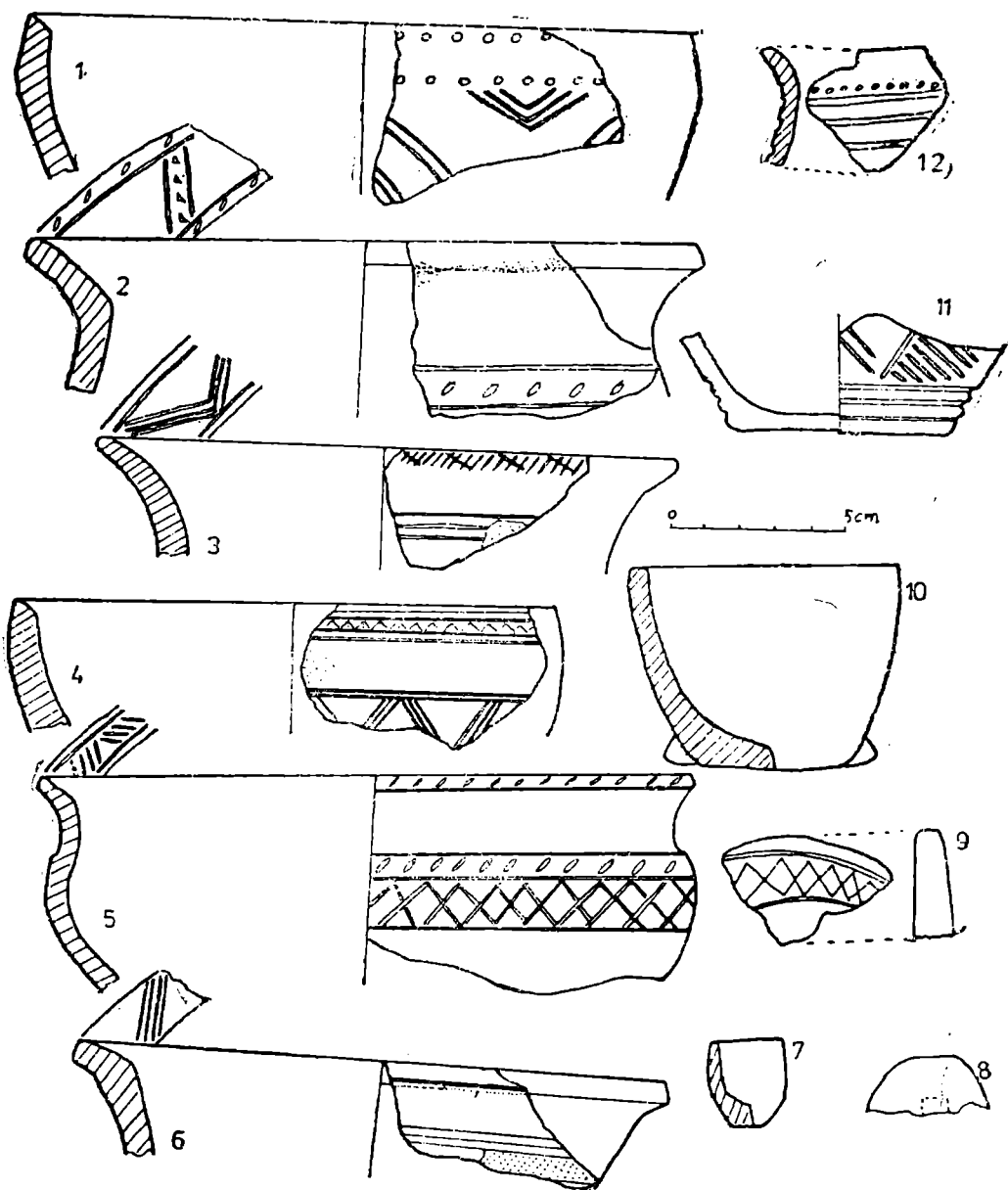
Planșa, 11, fig. 1–13: ceramică și obiecte de lut ars de factură Wietenberg.

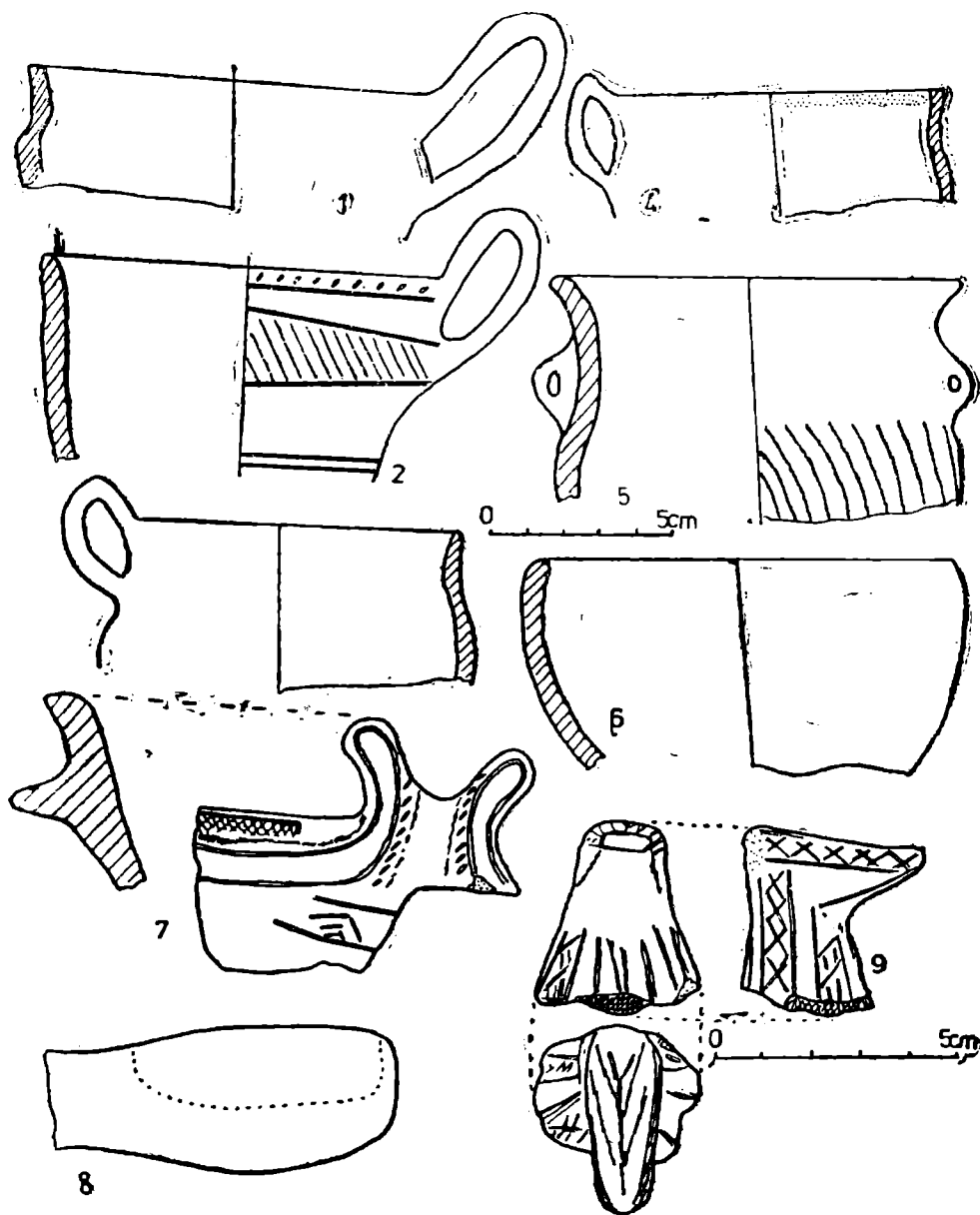
Plăușa 12, fig. 1–6: ceramică wietenberg; fig. 7–8: ceramică hallstatiană.

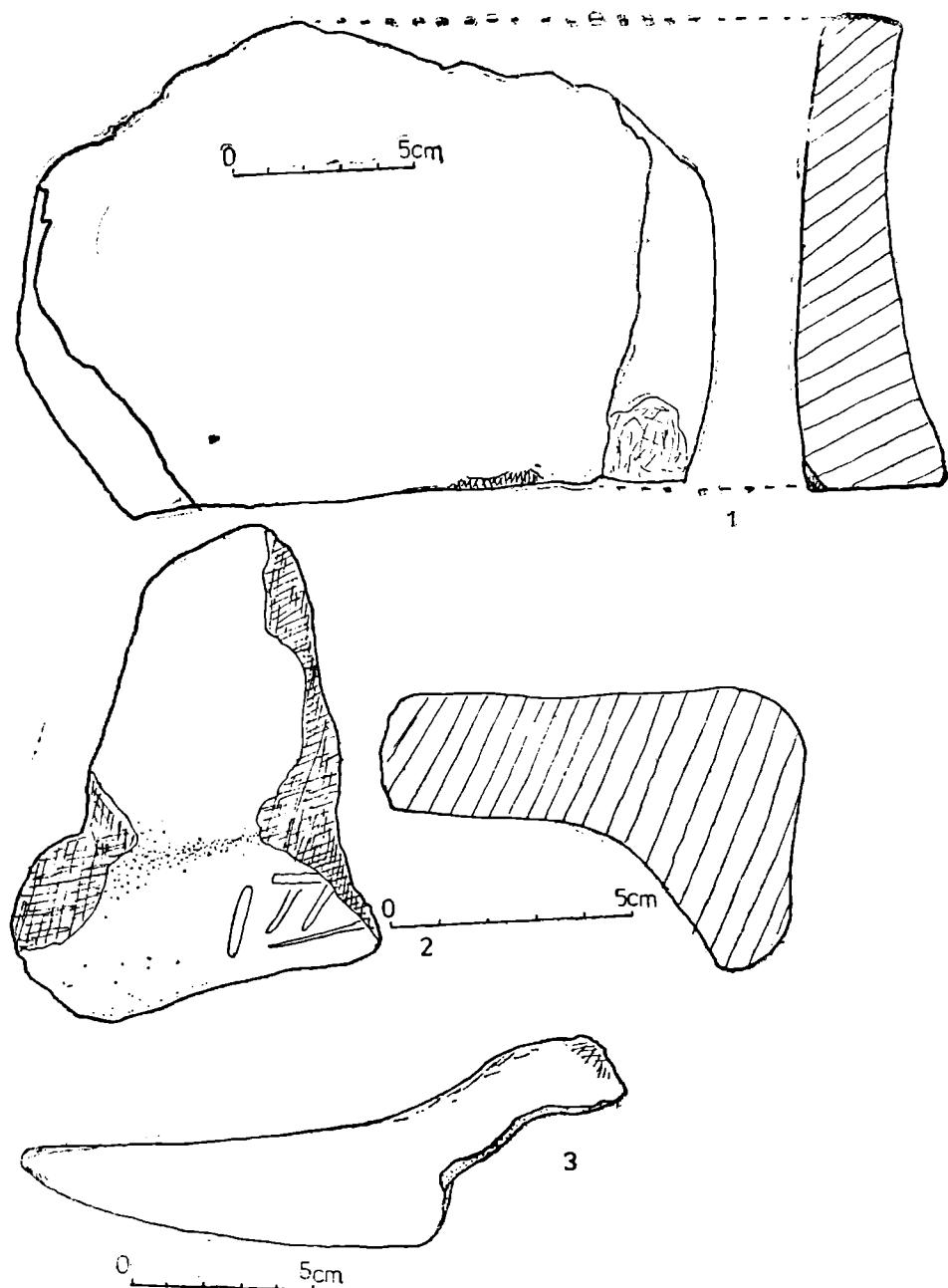
Planșa 13, fig. 1—5: ceramică Wietenberg; fig. 6: creuzet; fig. 7 buton ornamental; fig. 8: fragment car de cult.

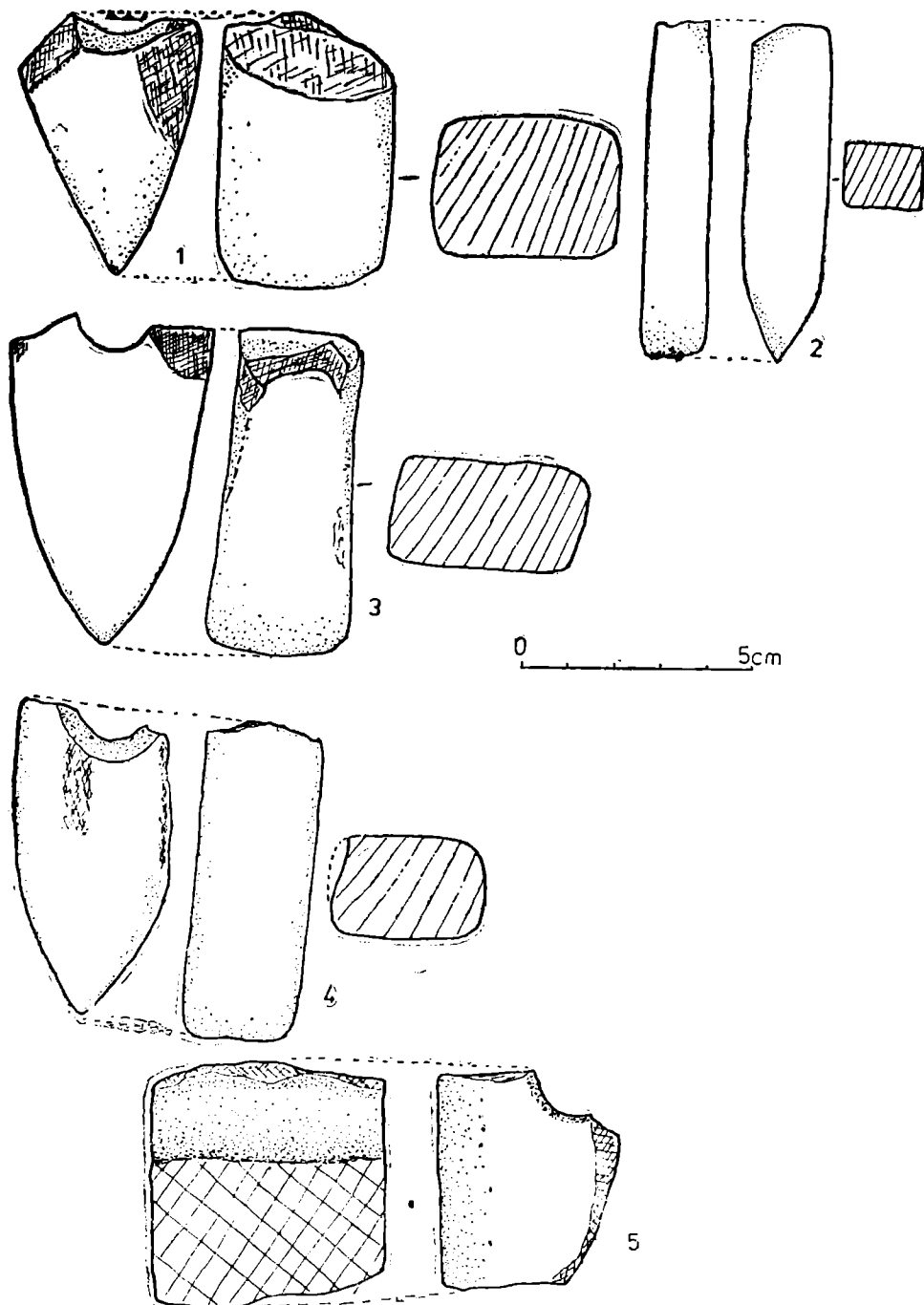
Planșa 14, fig. 1—9 și 11—12: ceramică și obiecte de lut ars de factură Wietenberg; fig. 10: vas eneolitic.

Plaușa 15, fig. 1—8 și 7—8: ceramică și lingură de lut ars de factură Wietenberg; fig. 9: protomă de la o pasăre acvatică din lut.

Planşa 16, fig. 1: fragment vas-cuptor; fig. 2: fragment altar sau suport din lut; fig. 3: uncală din corn.

Plăușă 17, fig. 1—5: topoare și daltă din piatră.